

ضرورت تغییر را تأیید می‌کنند... پژوهش‌ها هم

بررسی کتاب‌های درسی دوره‌ی ابتدایی از نظر میزان توجه به آموزش مسئولیت‌پذیری قبل از تغییرات انجام یافته براساس برنامه‌ی درسی ملی

مینا زند

آموزگار منطقه‌ی شش و کارشناس ارشد برنامه‌ریزی درسی

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی «میزان توجه کتاب‌های فارسی دوره‌ی ابتدایی به آموزش مسئولیت‌پذیری» شکل گرفته است. جامعه‌ی آماری این پژوهش را ۳۷۰ نفر از آموزگاران دوره‌ی ابتدایی شهر تهران تشکیل می‌داد که به روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای از بین آموزگاران شهر تهران انتخاب شدند. به منظور جمع‌آوری اطلاعات نیز از پرسش‌نامه‌ی محقق ساخته استفاده شد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که به آموزش مسئولیت‌پذیری در کتاب‌های فارسی دوره‌ی ابتدایی کمتر توجه شده است. همچنین، به انواع مسئولیت‌پذیری از قبیل مسئولیت نسبت به خداوند، مسئولیت نسبت به خویش، مسئولیت نسبت به جامعه و مسئولیت نسبت به طبیعت نیز کم‌توجهی شده است. از آن‌جا که مسئولیت‌پذیری در دوران ابتدایی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و یکی از بهترین وسایل برای آموزش کودکان، کتاب‌های درسی است، لازم است دست‌اندرکاران و برنامه‌ریزان به این امر خطیر توجه کنند و تغییرات لازم در کتاب‌های درسی را در رأس کارهای خود قرار دهند.

کلیدواژه‌ها: میزان توجه، کتاب‌های فارسی، دوره‌ی ابتدایی، مسئولیت‌پذیری

سرآغاز

«مسئولیت‌پذیری مجموعه اعمال و رفتارهایی است که از فرد در برابر عضویت او در جامعه سر می‌زند. انسان به عنوان یک موجود اجتماعی برای حفظ تعلق خود به جامعه و با توجه به پیامدهای اعمال و رفتار خود، تکالیف مربوط به نقش‌های اجتماعی خویش را به گونه‌ای انجام دهد تا زندگی ثمربخشی را برای خود و دیگران به همراه داشته باشد» (عابدینی، ۱۳۸۱).

انسان موجودی اجتماعی است و از آن‌جا که با افراد دیگر جامعه ارتباط متقابل دارد، موظف به انجام دادن اموری است که حضور او را در کنار دیگران معنا می‌بخشد. بنابراین، لازم است حس مسئولیت‌پذیری به عنوان یک ارزش در انسان‌ها به وجود بیاید و تقویت گردد. اگر به این حس توجه نشود، حاصل آن انسان‌هایی تک‌بعدی و بی‌تعهد به جامعه خواهد بود که شاید از نظر علمی در مراتب بالایی قرار بگیرند

ولی نسبت به هم‌نوعانشان بی‌اعتنا هستند و همین امر موجب بروز بسیاری از رفتارهای ناشایست در آن‌ها خواهد شد. **مه‌دی سبحانی نژاد** (۱۳۷۹). در پژوهشی با عنوان «مسئولیت‌پذیری اجتماعی در برنامه‌ی درسی دوره‌ی ابتدایی ایران و طرحی برای آینده» به این نتایج رسید که در طراحی هر یک از عناصر برنامه‌ی درسی رشد دهنده‌ی مسئولیت‌پذیری اجتماعی (هدف، محتوی، روش تدریس) لازم است به انواع مسئولیت‌های اجتماعی و ابعاد سه‌گانه‌ی شناختی، عاطفی و عملکردی آموزش آن‌ها توجه شود که این امر مستلزم تدوین هدف‌های دقیق، محتوی و روش‌های فعال و مشارکتی است. او همچنین دریافت که در اهداف کلی و زیر هدف‌های درس‌های دوره‌ی ابتدایی به همه‌ی انواع و ابعاد مسئولیت‌های اجتماعی توجه شده اما این توجه به‌طور عمده به مسئولیت‌های

دینی اجتماعی و مدنی و بعد شناختی مسئولیت‌های اجتماعی بوده است. نتایج پژوهش **سولومون و کندل** (۱۹۷۷) با عنوان «نقش مدرسه در رشد مسئولیت اجتماعی دانش‌آموزان» نشان می‌دهد که فاکتورهایی از مدرسه مانند کتاب‌های درسی، مدیر، هم‌سالان و از همه مهم‌تر معلمان، هر یک به نحوی در رشد مسئولیت اجتماعی مؤثرند. با توجه به این‌که پژوهش حاضر به توسعه‌ی دانش کاربردی، در زمینه‌ی بهسازی و اثربخشی آموزش انواع مسئولیت‌پذیری به دانش‌آموزان می‌پردازد، این پژوهش از لحاظ هدف، از نوع تحقیقات کاربردی است که در دو سطح اسنادی و میدانی صورت گرفته است. همچنین در سطح اسنادی و کتابخانه‌ای برای پیشینه و در سطح میدانی از روش توصیفی - پیمایشی را استفاده کرده است. جامعه‌ی آماری در این پژوهش

خصیصه در کتاب‌های دیگر دوره‌ها نیز بررسی گردد. محدودیت بعدی این است که این پژوهش دیدگاه آموزگاران را مورد بررسی قرار داده است و پیشنهاد می‌شود نظرخواهی از صاحب‌نظران، والدین یا دیگر دست‌اندرکاران نیز انجام شود و دست آخر این که این نظرسنجی در شهر تهران انجام پذیرفته است و از آن جا که این کتاب‌ها در سطح کشور تدریس می‌شوند، لازم است این تحقیق در همین طیف وسیع بررسی شود. به رغم وجود مبانی نظری برای این پژوهش، و جدید بودن این ایده، یک پارچه‌سازی مطالب و دسترسی به منابع مشابه با دشواری انجام پذیرفت.

امید است براساس نتایج این پژوهش و گزاره‌هایی که در متن برنامه‌ی درسی ملی نیز موجود است، تغییرات مطلوبی در محتوای کتاب درسی صورت گیرد و نیز مدیران و معلمان برای جبران این کاستی از روش‌هایی چون تشکیل انجمن‌های هم‌یاری و خیریه در مدارس و یا دعوت از روان‌شناسان دینی برای صحبت با دانش‌آموزان یا تشکیل کلاس‌های آموزش خانواده در مسیر آگاهی‌دادن به اولیا استفاده کنند.

منابع

۱. سبحانی، نژاد، مهدی؛ مسئولیت‌پذیری اجتماعی در برنامه‌ی درسی کنونی دوره‌ی ابتدایی ایران و طرحی برای آینده، پایان‌نامه‌ی دکتر دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۹.
۲. عابدینی، احمد؛ فرزندان و مسئولیت‌پذیری اجتماعی، سیاسی، تهران، نشر عابد، ۱۳۸۳.
۳. هریس، کلمزو ریئولد، بین. آموزش مسئولیت به کودکان، مترجم: پروین علی‌پور، مشهد، آستان قدس رضوی، ۱۳۷۵.
4. Solomon, D. and A. J. Kendall. (1977). Dimensions of children's classroom behavior as perceived by teachers. American education research journal, vol-14

مسئولیت توجه شود. نکته‌ی مذکور مؤید این است که محتوای کتاب‌های فارسی دوره‌ی ابتدایی نیازمند مطالب بیشتری در ارتباط با مسئولیت‌پذیری نسبت به خداوند است. اگر افراد واقعاً در برابر خدا احساس مسئولیت کنند، علاوه بر این که ابعاد دیگر مسئولیت (مسئولیت در برابر خویش، جامعه و طبیعت) را به خوبی انجام می‌دهند، بسیاری از بزهکاری‌ها و ناپه‌نجاری‌ها نیز در جامعه ریشه‌کن می‌شوند. به علاوه، این امر موجب بندگی و تکامل فرد می‌شود و رشد معنوی او را به همراه دارد.

هم‌چنین بررسی سؤال‌های ۲ و ۳ و ۴ تحقیق نشان می‌دهد که آموزگاران در ارتباط با میزان توجه کتاب‌های فارسی دوره‌ی ابتدایی به آموزش مسئولیت‌پذیری نسبت به خویش، جامعه و طبیعت، معتقدند که در حد کمی به این موارد توجه شده است. در حالی که پرورش مسئولیت‌پذیری نسبت به خویش، موجب شکوفایی استعدادها و شناخت بیشتر خود و کمال انسان می‌گردد. به این ترتیب، پرورش حس مسئولیت‌پذیری نسبت به جامعه باعث رعایت حق و حقوق دیگران و مطلوب‌شدن زندگی اجتماعی می‌شود و چون انسان متعهد و مسئول نمی‌تواند نسبت به افراد جامعه بی‌تفاوت باشد و با توجه به این که انسان به عنوان نسل کنونی بشر مسئولیت‌هایی در برابر طبیعت دارد، چنان که به این مسئولیت‌ها به خوبی توجه نکند، علاوه بر این که زندگی نسل حاضر به خطر می‌افتد به حقوق نسل‌های بعد نیز تجاوز می‌گردد.

این پژوهش دارای محدودیت‌هایی است؛ از قبیل این که کتاب‌های فارسی را بررسی کرده است، در حالی که مناسب است کتاب‌های دیگر نیز در این خصوص مورد بررسی قرار گیرند.

دیگر این که این پژوهش در دوره‌ی ابتدایی صورت گرفته و لازم است این

شامل تمام معلمان ابتدایی شهر تهران است که در سال تحصیلی ۹۱-۹۰ در مدارس ابتدایی این شهر به تدریس اشتغال داشته‌اند و تعداد آن‌ها براساس آمار اداره‌ی کل آموزش و پرورش شهر تهران حدود ۱۰۰۰۰ نفر بوده است. حجم نمونه با استفاده از جدول مورگان ۳۷۰ نفر بوده که براساس روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چند مرحله‌ای و از بین مناطق ۲۲ گانه‌ی آموزش و پرورش پنج منطقه به صورت تصادفی انتخاب شده است. سپس به آموزگاران چهار مدرسه از هر منطقه، پرسش‌نامه‌ی محقق ساخته‌ای تحویل داده شده است که در آن دیدگاه‌های خود را در زمینه‌ی میزان پرداختن کتاب‌های فارسی به انواع مسئولیت‌پذیری ابراز داشته‌اند.

ابزار پژوهش

در این پژوهش از پرسش‌نامه‌ی محقق ساخته، مشتمل بر ۲۷ سؤال استفاده شده که در آن برای هر یک از انواع مسئولیت‌پذیری، اعم از مسئولیت نسبت به خداوند، نسبت به خویش، نسبت به جامعه و نسبت به طبیعت، که سؤالات فرعی تحقیق و برگرفته از برنامه‌ی درسی ملی است - تعدادی سؤال در نظر گرفته شده است. سپس میزان اعتبار و روایی پژوهش اندازه‌گیری و ملاحظه شده است که بنابر آن، پرسش‌نامه‌ی مذکور روایی و اعتبار بالایی داشته است و کلیه‌ی پرسش‌ها مناسب بوده‌اند.

براساس تحلیل‌های انجام شده پیرامون بررسی سؤالات تحقیق، می‌توان نتیجه گرفت که بیشتر آموزگاران معتقدند که میزان توجه کتاب‌های فارسی دوره‌ی ابتدایی به آموزش مسئولیت نسبت به خداوند، کم بوده است و با عنایت به مجموع نتایج حاصل از مطالعه‌ی مبانی نظری موضوع پژوهش، نتیجه‌گیری می‌شود که باید در محتوای کتاب‌های درسی به انواع